

KONFERENCJA ARCHEOLOGICZNA
POLACY NA BLISKIM WSCHODZIE 2017
25–26 MAJA 2017 r.
WARSZAWA, UNIWERSYTET WARSZAWSKI

ABSTRAKTY

Marcin Białowarczuk, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

**Qumayrah–Ayn 2 – nowe stanowisko technokompleksu Fasad w północnym Oma-
nie? Wstępne wyniki badań rozpoznawczych i perspektywy badawcze**

Stanowisko Qumayrah–Ayn 2 zostało odkryte jesienią 2015 roku podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w dolinie Qumayrah przez zespół archeologów z Instytutu Archeologii UW oraz Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW, pod kierownictwem prof. Piotr Bielińskiego. Jesienią 2016 roku rozpoczęto realizację polsko–omańskiego projektu badań osadniczych we wspomnianym regionie. Jednym z celów pierwszego sezonu badań było wstępne rozpoznanie Qumayrah–Ayn 2. Dwa niewielkie sondáže wykonane na stanowisku pozwoliły na uchwycenie zerodowanej warstwy kulturowej o średniej miąższości 20 cm, zawierającej liczne materiały krzemienne. Typologia artefaktów wskazuje na przynależność do technokompleksu Fasad, związanego ze społecznościami łowiecko-zbierackimi późnego plejstocenu i wczesnego holocenu. Zaskoczeniem tegorocznego sezonu było także odkrycie dwóch obiektów kamiennych – paleniska i platformy, należących do niezwykle rzadkich znalezisk na tego typu stanowiskach. Idealny stan zachowania tych konstrukcji pozwala przypuszczać, że w pozostałych częściach osady mogły zachować się pozostałości innych obiektów, co stwarza interesujące perspektywy badawcze w kolejnych sezonach.

Piotr Bieliński, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Bahra 1, osada z okresu Ubaid na Półwyspie Arabskim – mieszkańcy i funkcje

Stanowisko Bahra 1 na pustyni Al-Subiyah w północnym Kuwejcie to największa znana osada z okresu chalkolitu na Półwyspie Arabskim. Występująca tam ceramika reprezentuje dwie różne tradycje kulturowe: mezopotamską kulturę Ubaid z faz 2/3 oraz Neolit Arabski (tzw. Red Coarse Ware). Stanowisko położone jest obecnie w odległości około 7 km od wybrzeża morskiego, pierwotnie jednak odległość ta była o wiele mniejsza, nigdy nie była to jednak osada przybrzeżna jak położona kilka kilometrów dalej wioska H3 z tego samego okresu. W większości budynków odsłoniętych podczas ośmiu sezonów wykopalisk natrafiono na ślady masowej produkcji paciorków rurkowatych z muszli *Conomurex persicus*. Działalność tych warsztatów jest zaświadczona zarówno przez półprodukty i odpady produkcyjne, jak również przez kamienne narzędzia używane do obróbki muszli. Narzędzia te występują we wszystkich trzech fazach istnienia osady i są liczniejsze niż przedmioty związane ze zwykłą działalnością gospodarczą. Działalność mieszkańców osady jest również zaświadczona przez instalacje rozmaitych typów. Dają one pewne wskazówki, co do gospodarczych podstaw funkcjonowania osady. Jednak kwestią otwartą pozostaje charakter jej związków z ośrodkami kultury Ubaid w Mezopotamii z jednej strony, i z ludnością zasiedlającą rejon Zatoki Arabskiej z drugiej.

Michał Dzik, Instytut Archeologii, Uniwersytet Rzeszowski

Wczesnobizantyński dom z tłoczną oliwy. Wyniki analizy stratygraficznej architektury przeprowadzonej w 2016 r. w Chhîm

W wystąpieniu przedstawione zostaną rezultaty drugiego, ostatniego sezonu badań nad stratygrafią architektury osady w Chhîm (Liban). Prace te przeprowadzono w ramach misji archeologicznej CAŚ UW, kierowanej przez dr. hab. T. Waliszewskiego. We wrześniu ub.r. badaniami objęto zabudowę kompleksu F, to jest pozostałości budynku złożonego z części mieszkalnej oraz gospodarczej. W skład tej ostatniej wchodziła tłocznia oliwy oraz jej zaplecze magazynowe. Podjęte prace pozwoliły ustalić relację chronologiczną pomieszczeń. Wpłynęły one także na przyjęte dotąd ustalenia odnośnie chronologii przyległego cmentarzyska, tj. kompleksu G.

Michał Gawlikowski, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Aynuna (Arabia Saudyjska) – wykopaliska polsko-saudyjskie nad Morzem Czerwonym (2015– 2017)

Marcin Gostkowski, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN

Buntownicy Embriaco i wierni Maronici. Relacje między genueńczykami a maronitami w XII i XIII wieku w Hrabstwie Trypolis

Celem wystąpienia jest opis charakteru relacji łączących Panów władztwa Gibeletu z miejscowymi wspólnotami maronickimi oraz roli, jaka przypadła im w dziele legitymizacji ich władzy. Szczególnie ważnym zagadnieniem wydają się tutaj rozważania skupione wokół kilku pytań badawczych. Jaki był stopień lojalności maronitów wobec Embriaco? Jakie działania rodu Embriaco mogły zapewnić mu wsparcie maronitów? Czy utrzymywanie dobrych stosunków z Maronitami jest dowodem, że Embriaco swoją władzę chcieli opierać na ludności miejscowej, a zarazem odseparować, czy też uniezależnić się od Genui? Czy relacje te mają wpływ na problematykę projektów Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW i Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie prowadzonych w Enfe, Kaftun, Smar Jbeil i Raskhida - w sąsiedztwie tego ośrodka w Gibelee, na ziemiach zamieszkałych również głównie przez Maronitów? Prezentowane zagadnienie stanowi część szerszego problemu kształtowania się i funkcjonowania jednego z władztw powstałych w Lewancie w następstwie pierwszej krucjaty. W 1109 roku miasto Gibelet wraz z przyległymi ziemiami zostało przekazane w ręce Kościoła św. Wawrzyńca z Genui, a władzę nad nim przejął jeden ze znaczących rodów genueńskich, który władał nim aż do upadku Hrabstwa Trypolisu w 1289 roku.

Marcin Gostkowski, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN

Michał Ruszkowski, Instytut Geochemii, Mineralogii i Petrologii, Uniwersytet Warszawski

Prospekcja geologiczna okolic stanowisk Jiyeh i Chhîm, wrzesień 2016 – obserwacje terenowe i wyniki laboratoryjne

Badania instrumentalne przeprowadzone na mozaikach, tynkach, zaprawach i wyrobach ceramicznych pochodzącym ze stanowisk w Libanie są przykładem interdyscyplinarnego projektu łączącego metodykę prac konserwatorskich i badań archeologicznych z analizami surowców wykonywanymi dotychczas głównie dla potrzeb geologii. Ich efekty mogą być pomocne nie tylko dla względnego datowania odsłanianych pozostałości, ale także dla ustalenia miejsca pochodzenia surowców skalnych. Wystąpienie stanowi prezentację wyników kolejnej części programu badań, mających na

celu stworzenie charakterystyki surowców naturalnych, służących do produkcji tesser oraz wybranych innych grup zabytków, która następnie ma ułatwić zrozumienie i opisanie technik stosowanych przy ich wytwarzaniu. Głównym celem tego etapu projektu było skonfrontowanie wyników obserwacji terenowych z wynikami analiz laboratoryjnych. Do zrealizowania założeń niezbędne było przeprowadzenie prospekcji geologicznej okolic Chhîm i Jiyeh w celu rozpoznania ich budowy geologicznej i sekwencji sedimentacyjnej. Dzięki badaniom możemy odpowiedzieć na szereg pytań mających znaczenie nie tylko dla prac na stanowiskach w Chhîm i Jiyeh, ale również dla szerszych studiów nad problematyką historii architektury i życia codziennego Fenicji.

Katarzyna Harabasz, Instytut Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu **Dokonania polskiej ekspedycji archeologicznej na stanowisku Çatalhöyük w Turcji**

W wyniku badań rozpoczętych w latach sześćdziesiątych XX. ubiegłego wieku na stanowisku Çatalhöyük w Turcji odsłonięto wiele pochówków, które niestety nie zostały udokumentowane w odpowiedni sposób. Rozpoczęcie nowego projektu pod nazwą Çatalhöyük Research Project, kierowanego przez prof. Iana Hoddera przyniosło konieczność zweryfikowania danych na temat szkieletów pochodzących z wcześniejszych badań zarówno w zakresie analizy osteologicznej jak i w kontekście archeologicznym. Należy podkreślić, że udział polskiej ekspedycji kierowanej przez prof. Arkadiusza Marciniaka z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w znaczący sposób przyczynił się do usystematyzowania wcześniejszych ustaleń dotyczących kwestii problematycznych takich, jak m.in. chronologia późnych, post-chalkolitycznych warstw zasiedlenia stanowiska, także serii grobów. Prezentacja skupi się na problematyce związanej z kwestiami funeralnymi na stanowisku. Przedstawione zostanie, w jaki sposób uporządkowanie materiałów źródłowych przyczyniło się do kategoryzacji pochówków. Analizowane będą dwie przestrzenie grzebalne: Space 248 oraz 327, datowane na inny okres niż osada i wykazujące też znaczące różnice w zakresie zwyczajów pogrzebowych w stosunku do innych obszarów stanowiska. Wskazuje to na zmianę praktyk pogrzebowych, ale i traktowania zmarłych po śmierci. Nie byłoby to możliwe bez wypracowania odpowiednich metod badawczych odwołujących się do archeologii kontekstualnej, które przyczyniły się do ujednolicenia terminologii i prawidłowej klasyfikacji typów pochówków. Zaproponowana zostanie także interpretacja zwyczajów jako odzwierciedlenia przemian społecznych zachodzących z biegiem czasu na stanowisku.

Jędrzej Hordecki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu **Post-chalkolityczne Çatalhöyük – nowe spojrzenie na znane stanowisko**

Çatalhöyük, jedno z najbardziej znanych stanowisk archeologicznych na świecie, swoją sławę zawdzięcza odnalezionym na jego terenie pozostałościom osadnictwa epoki neolitu i chalkolitu.

Jednakże samo stanowisko zamieszkałe było również w okresach późniejszych. Dzięki badaniom prowadzonym od 1993 roku przez prof. Iana Hoddera z Uniwersytetu Stanforda, a szczególnie dzięki wynikom badań polskiej misji pracującej na stanowisku od 2004 roku, zostały odnalezione nawarstwienia z epoki brązu, okresu hellenistycznego, rzymskiego, bizantyjskiego i muzułmańskiego. W swoim referacie przedstawię podstawowe wyniki badań prowadzonych od roku 2004 do chwili obecnej z obszaru eksplorowanego przez misję polską. To podsumowanie zostanie przedstawione na tle innych znalezisk z obszaru całego tellu, a także badań powierzchniowych przeprowadzonych na Wyżynie Konijskiej przez Douglasa Bairda. W drugiej części wystąpienia przedstawię interpretacje i możliwe drogi, jakimi dalsze badania będą podążać w celu poznania zasiedlenia stanowiska w różnych okresach po chalkolicie.

Mateusz Iskra, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski

Pozycja rzemieślników w społecznościach kultury Lchashen-Metsamor, Armenia

Na podstawie źródeł archeologicznych uważa się, że przełom epok brązu i żelaza był okresem gwałtownego rozwoju rzemiosła w społeczeństwach Zakaukazia, szczególnie brązownictwa. Badania przeprowadzone w kilku osadach kultury Lchashen-Metsamor (Tsaghakhovit, Shirakavan, Dvin, Karmir Blur, Metsamor) potwierdziły znaczący udział produkcji rzemieślniczej w gospodarce każdej z osad. Otwartą kwestią pozostaje jednak określenie pozycji społecznej samych rzemieślników, jak i stopnia rozwarstwienia ich grupy. Dedykowane temu zagadnieniu wystąpienie będzie analizą danych uzyskanych ze stanowisk osadniczych, jak również z cmentarzysk datowanych na okres późnej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza znajdujących się obecnie na terytorium Republiki Armenii.

Piotr Jaworski, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Goderdzi Narimanishvili, Gruzkańskie Muzeum Narodowe w Tbilisi

Nowe polsko-gruzińskie badania archeologiczne na terenie starożytnej Zalissy w Królestwie Iberii (Dzalis, Gruzja)

W roku 2016 rozpoczęła działalność wspólna, polsko-gruzińska misja Instytutu Archeologii UW oraz Gruzkańskiego Muzeum Narodowego w Tbilisi, która podjęła badania na terenie Zalissy (obecnie Dzalisi), jednego z głównych ośrodków starożytnego królestwa Iberii. Odkryty tam kilkadziesiąt lat temu rozległy zespół rezydencjonalny zyskał sławę za sprawą kilku bogatych domów i łaźni, ozdobionych mozaikami o tematyce mitologicznej i zaopatrzonych w greckie inskrypcje. Celem podjętych na nowo, po wieloletniej przerwie, badań na tym stanowisku jest pełne rozpoznanie poszczególnych części układu urbanistycznego antycznej Zalissy oraz jej zaplecza wiejskiego. Podczas pierwszego sezonu badań terenowych, skoncentrowanego na rozpoznaniu stanowiska metodami nieinwazyjnymi, zweryfikowano dotychczasowe ustalenia na temat jego zasięgu oraz zaktualizowano dane topograficzne pochodzące z dokumentacji archiwalnej. W rezultacie powstała wielowarstwowa ortofotomapa stanowiska, której przydatność potwierdzona została na etapie planowania badań ratowniczych na nekropoli Zalissy podjętych wiosną bieżącego roku.

Radosław Karasiewicz-Szczypiorski, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Shota Mamuladze, Muzeum Gonio-Apsaros

Maciej Czapski, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski

Wczesne terminy rzymskie w Apsaros (Gonio, Adżaria)

W 2014 roku Polsko-Gruzkańska Ekspedycja Gonio-Apsaros odkryła niewielką część pomieszczeń term wewnątrz fortu. W trakcie następnych sezonów udało się odsłonić kolejne pomieszczenia, a przede wszystkim dobrze zachowaną mozaikę podłogową. Coraz więcej wiemy też o następstwie faz budowlanych i planie łaźni. Obiekt jest świadectwem obecności wojska rzymskiego na wybrzeżu Kolchidy w drugiej połowie I wieku oraz w pierwszej połowie II wieku.

Rafał Koliński, Instytut Archeologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Historia osadnicza irackiego Kurdystanu: badania na równinie Harir w 2016 roku

W piątym sezonie badań powierzchniowych w irackim Kurdystanie zespół UGZAR Project wznowił badania w prowincji Irbil. Przez dwa miesiące prowadzono badania w północno-wschodniej części

terenu objętego koncesją, na wschodnim brzegu Górnego Zabru i przylegającej do niej równiny Harir. Ich celem było nie tylko rozpoznanie historii osadniczej regionu, ale również określenie północnego zasięgu ekspansji południowej odmiany kultury Uruk na terenie objętym koncesją oraz sprawdzenie, czy użytkowany w okresie średniowiecza szlak karawanowy prowadzący z Irbilu do Azerbejdżanu był wykorzystywany wcześniej. W tym celu przeprowadzono zakreślone na wyjątkowo szeroką skalę pełne badania powierzchniowe; objęły one 10 różnych stref o łącznej powierzchni 42 km², czyli prawie 10% terenu przebadanego w 2016 roku. W trakcie sezonu zidentyfikowano 77 stanowisk archeologicznych, sześć jaskiń i 20 innych zabytków dziedzictwa narodowego. Dzięki temu stwierdzono, że pod względem dynamiki rozwoju i tradycji kulturowych badany region różni się dość wyraźnie od terenu przebadanego we wcześniejszych latach. Jak w poprzednich sezonach, nie obyło się bez niespodzianek: można tu wymienić brak osadnictwa asyryjskiego na równinie Harir, wystąpienie w tym regionie dwóch nie znanych wcześniej grup ceramicznych, czy odkrycie na jednym ze stanowisk pracowni krzemieniarskiej z początków epoki brązu.

Piotr Kołodziejczyk, (kierownik projektu), Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Jacek Karmowski, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Michał Wasilewski, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Marcin Czarnowicz, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Julia Kościuk, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Aleksandra Węgrzynek, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Badania Instytutu Archeologii UJ w południowej Jordanii w latach 2014–2016.

Wyniki i perspektywy

W 2014 roku Instytut Archeologii UJ rozpoczął nowy projekt badawczy na terenie południowej Jordanii. W trakcie trzech dotychczasowych sezonów badawczych przeprowadzono badania powierzchniowe oraz rozpoczęto prace wykopaliskowe w rejonie miejscowości At-Tafla (południowa Jordania). Podstawowym celem naukowym projektu jest próba ustalenia roli rejonu południowej Jordanii we wczesnej epoce brązu (ok. 3700–1950 p.n.e.) poprzez określenie etapów i rodzaju aktywności człowieka w tym okresie na tym terenie, na przykładzie wybranego do badań obszaru testowego, obejmującego mikroregion miejscowości At-Tafla. Obecny stan badań nad tym okresem na terenie południowej Jordanii jest niewystarczający a wiele hipotez wymaga dalszych weryfikacji. Istotnym problemem, który może wpływać na niepełny stan naszej wiedzy na temat funkcjonowania tych terenów w epoce brązu są trudności w identyfikacji materiału zabytkowego, zwłaszcza ceramicznego. W świetle zainicjowanych i prowadzonych na tym obszarze badań powierzchniowych i analiz środowiskowych, które pozwoliły na zlokalizowanie co najmniej kilku stanowisk i obszarów z materiałem datowanym wstępnie na wczesną epokę brązu, można wysunąć hipotezę, że obszar południowej Jordanii powinien zostać mocniej uwzględniony w szerszych opracowaniach, gdzie dziś próżno szukać bardziej szczegółowych informacji na ten temat. Kluczowymi problemami badawczymi są kwestie sieci i struktury osadniczej, kontaktów i wpływów zewnętrznych, tradycji architektonicznych i funeralnych oraz produkcji ceramicznej i krzemieniarskiej we wczesnej epoce brązu. W trakcie dotychczasowych prac zlokalizowano także kilka stanowisk z okresów wcześniejszych (paleolit, neolit czy chalkolit), które także podlegać będą w kolejnych latach badaniom wykopaliskowym. Do najciekawszych należy znaczny rozmiar kompleksu osadniczego w rejonie miejscowości Faysaliyah datowany wstępnie na okres od paleolitu po chalkolit.

Oskar Kubrak, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski
Mkrtich Zardaryan, Instytut Archeologii i Etnografii Akademii Nauk Republiki Armenii w Erewaniu
Polsko–ormiańskie badania nieinwazyjne w pobliżu starożytnej Artaksaty w Armenii

W 1967 roku ormiański archeolog B.N. Arakelyan, podczas prac ratowniczych na południu wsi Pokr Vedi odkrył inskrypcję łacińską wspominającą cesarza Trajana i legion IV Scytyjski. Zabytek ten świadczy o obecności armii rzymskiej pod Artaksatą na początku II w. n.e. Pola na południe od Pokr Vedi, niebadane wcześniej archeologicznie, od 2015 roku stały się miejscem pracy polsko–ormiańskiej misji archeologicznej „Pokr Vedi Project”. W ramach projektu poszukiwany jest obóz legionu IV Scytyjskiego.

Prace nieinwazyjne zaczęły się w 2016 roku. Podczas dwóch sezonów (wiosna, jesień) wykonano badania powierzchniowe, zdjęcia lotnicze, a także przeprowadzono wywiad wśród mieszkańców wsi. Na wiosnę 2017 roku planowane są badania metodami geofizycznymi.

Terenowa współpraca Instytutu Archeologii UW i Instytutu Archeologii i Etnografii Akademii Nauk Republiki Armenii w Erewaniu jest możliwa dzięki finansowaniu przyznanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Diamentowego Grantu 2015. Opiekunem naukowym projektu jest dr hab. Radosław Karasiewicz-Szczypiorski.

Piotr Makowski, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski
Wstępny raport z prac wykopaliskowych w kościele świętego Jerzego (Mar Girgis) w Rachkidzie (północny Liban)

Proponowane przeze mnie wystąpienie stanowi próbę wstępnego podsumowania wyników badań Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Uniwersytetu Świętego Józefa w Bejrucie przeprowadzonych między 2 a 13 lipca 2012 roku w kościele świętego Jerzego niedaleko wioski Rachkida w północnym Libanie. Szczególna uwaga zostanie poświęcona prezentacji różnych kategorii zabytków ruchomych odkrytych podczas wykopalisk. W ostatnich latach nasza wiedza o średniowiecznych kościołach Libanu została znacząco wzbogacona dzięki licznym opracowaniom naukowym. Niemniej jednak zdecydowana większość z nich podejmowała kwestie związane z analizą formy architektonicznej i programu dekoracyjnego lecz wciąż wiele pozostaje do zrobienia na polu badań archeologicznych. Przede wszystkim konieczne wydaje się zweryfikowanie datowania poszczególnych budowli. Przeważnie oparte jest ono jedynie na ocenie stylistycznej malowideł. Niniejsze studium jest jak dotąd jedną z nielicznych prób ustalenia chronologii faz funkcjonowania kościoła w oparciu o analizę sekwencji stratygraficznej.

Wykopaliska przeprowadzone w kościele w Rachkidzie dostarczyły wielu zróżnicowanych znalezisk ceramicznych. Wśród nich wyodrębnić można produkty lokalne, jak i stosunkowo liczne importy użytkowane przez niewielką i prawdopodobnie względnie odizolowaną społeczność. Wstępna analiza ceramologiczna pozwoliła wyodrębnić co najmniej cztery fazy chronologiczne. Daje to możliwość prześledzenia zmian w repertuarze poszczególnych form naczyń i w ogólnym charakterze kultury materialnej od okresu Wypraw Krzyżowych, w którym kościół był miejscem kultu, do okresu późno otomańskiego, podczas którego pełnił już prawdopodobnie rolę jedynie tymczasowego schronienia dla lokalnej społeczności.

Bartosz Markowski, artysta plastyk konserwator dzieł sztuki

Ratunkowe prace konserwatorskie w muzeum w Palmyrze w 2016 roku

Wiosną 2016 roku, w pierwszych dniach po wyzwoleniu miasta z rąk bojowników tzw. państwa islamskiego, na zaproszenie syryjskiej służby starożytności DGAM do Palmyry przybyła ekipa polskich konserwatorów dzieł sztuki i archeologów z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Celem prac było ustalenie stanu zachowania zabytków w Muzeum w Palmyrze oraz zebranie i zabezpieczenie fragmentów zniszczonych rzeźb kamiennych. Zbiory muzealne których nie udało się ewakuować z Palmyry przed kryzysem zostały zniszczone z powodów ideologicznych. Rzeźby poprzewracano i obtłuczono z detali przedstawiających ciało ludzkie lub głowy zwierząt. Skala tych zniszczeń jest bezprecedensowa: spośród około 200 pozostałych na ekspozycji rzeźb i płaskorzeźb z portretami tylko cztery nie zostały rozbite. Zniszczone zostały również obiekty z polskich wykopalisk, a wśród nich najbardziej znane: Lew Allat i Atena-Allat.

W trakcie prac w 2016 roku polska ekipa, we współpracy z syryjskimi konserwatorami z DGAM, zabezpieczyła i wstępnie dopasowała rozproszone po całym muzeum pozostałości niemal 200 kamiennych portretów, grobowych scen bankietowych, elementów dekoracji architektonicznej, etc. Obiekty zostały ułożone w skrzyniach i przygotowane do transportu. Stan zachowania wszystkich zabytków został szczegółowo zadokumentowany.

Dimitri Narimanishvili, Georgian National Museum

Jacek Krzysztof Hamburg, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski

Katarzyna Pawłowska, Instytut Archeologii i Etnologii PAN

Beshtasheni 2016: raport z pierwszego sezonu badań Gruzjińsko-Polskiej Ekspedycji Archeologicznej we wschodniej Gruzji

Od końca czerwca do połowy sierpnia 2016 roku ekspedycja archeologiczna z ramienia Instytutu Archeologii UW, we współpracy z Gruzjińskim Muzeum Narodowym, prowadziła badania na terenie cmentarzyska Beshtasheni położonego w południowej części wschodniej Gruzji. Samo cmentarzysko datowane jest wstępnie na późną epokę brązu oraz wczesną epokę żelaza I (XIII–VI w. p.n.e.). Jak wynika z analiz, są to głównie pochówki wojowników oraz rolników. Rezultaty badań zostaną zaprezentowane podczas wystąpienia, także w kontekście gruzjińskich wykopalisk na stanowisku z poprzednich lat (2012–2015). Wynikiem tegorocznych prac terenowych jest uchwycenie, a następnie eksploracja aż 16 grobów ze wspomnianego wyżej okresu. Część pochówków charakteryzowała się dość niecodzienną formą i obrządkiem pogrzebowym, zaś niektóre z darów grobowych okazały się wręcz materiałem unikatowym w skali regionu i wymagają dalszej analizy w celu, m. in. ustalenia ich funkcji.

Magdalena Nowakowska, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Archeologiczny krajobraz morski strefy pływowej wokół wyspy Fajlaka w Kuwejcie (Zatoka Arabska). Kilka słów o ochronie archeologicznego dziedzictwa kultury strefy zalewowej

Polsko-kuwejcki projekt: „Waterfront and Underwater Archaeology of Kuwait. Archeorisk on the Coastal Zone around Failaka Island, Kuwait” rozpoczęty został wiosną 2013 roku. Jest to pierwszy archeologiczny projekt dotyczący podwodnego dziedzictwa kultury Kuwejtu. Jego celem jest lokalizacja i dokumentacja stanowisk archeologicznych będących świadectwem aktywności lokalnych społeczności w strefie przybrzeżnej wokół wyspy Fajlaka w Zatoce Arabskiej. Zadanie obejmuje

przedstawienie mapy archeologicznej „podwodnych stanowisk archeologicznych” wraz z ich katalogiem, który mógłby posłużyć do przygotowania programu ochrony podwodnego dziedzictwa kultury Kuwejtu i służyć implementacji „Konwencji UNESCO o Ochronie Podwodnego Dziedzictwa Kultury, Paryż 2001”. W ciągu czterech sezonów badawczych (2013–2017) zarejestrowano 32 struktury kamienne, z których część stanowi odrębne stanowiska archeologiczne. Większość z nich to dwa typy konstrukcji kamiennych interpretowane jako pułapki na ryby: 1. okrągłe konstrukcje kamienne oraz 2. konstrukcje linearne o zróżnicowanych rozmiarach. Obydwa typy w literaturze określane są również jako stone tidal weirs, co rozumiemy jako jazy lub przelewy, użytkowane do połowu ryb w strefie zalewowej. Oprócz infrastruktury związanej z rybołówstwem, które było najpewniej jednym z najważniejszych profili gospodarczych mieszkańców wyspy w okresie islamskim, zlokalizowano również pozostałości dwóch portów. Jeden duży port z pełną infrastrukturą w zatoce Al-Khidr, funkcjonujący najpewniej już w drugim tysiącleciu p.n.e. oraz pozostałości drugiego niewielkiego portu lub przystani w zatoce Karaib el-Desht.

Marek T. Olszewski, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Mozajiki antyczne Syrii. Problematyka i perspektywy ratunku dziedzictwa narodowego i światowego

Autor współpracuje z syryjskim Departamentem Starożytności i Muzeów i za zgodą jej dyrektora prof. Maamouna Abdelkarima, oraz we współpracy z dr. Houmam Saad opracowuje i publikuje szereg mozaik syryjskich. W referacie zostanie ukazana problematyka zniszczeń i zagrożeń jakim podlegają mozaiki antyczne Syrii okresu wojny 2011–2017. Zostanie poruszona również kwestia falsyfikatów, kradzieży i uszkodzeń mozaik rzymskich i bizantyjskich w ostatnich latach w Syrii. Przedstawiona zostanie także perspektywa naukowego i systematycznego opracowania bazy danych przez specjalistów mozaiki antycznej, zainicjowana przez autora.

Katarzyna Pawłowska, Instytut Archeologii i Etnologii PAN

Beshtasheni (Gruzja) – cmentarzysko z późnej epoki brązu/wczesnej epoki żelaza [poster]

Beshtasheni to cmentarzysko położone w południowo-wschodniej Gruzji, datowane na późny okres epoki brązu oraz wczesny okres epoki żelaza (XIII–VI w. p.n.e.). W latach trzydziestych XX wieku odkryte przez Borysa Kuftina, następnie, z przerwami, badane od lat 90. XX wieku przez prof. Goderdzi Narimanishvili i jego syna Dimitri. Od 2016 roku badania na cmentarzysku prowadzi Polsko–Gruzińska Ekspedycja Archeologiczna w ramach współpracy pomiędzy Uniwersytetem Warszawskim a Georgian National Museum. Cmentarzysko charakteryzuje się zróżnicowanymi formami grobów oraz bogactwem wyposażenia, wśród którego często występują przedmioty metalowe (głównie brąz i żelazo). Zarówno forma grobów, jak i elementy obrządku pogrzebowego oraz niektóre z darów są unikatami w skali regionu. Wśród pochówków wyróżniono typ „wojownika” oraz typ „rolnika”.

Joanna Piątkowska-Małecka, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Ssaki w gospodarce antycznej Porphyreon (Liban)

Celem wystąpienia jest prezentacja wyników analizy archeozoologicznej szczątków ssaków wydobytych podczas badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2009, 2010 i 2012 r., z pomieszczeń i ulic antycznego ośrodka w Porphyreon, datowanych na epokę żelaza, okres perski, hellenistyczny

i bizantyjski. Podstawą gospodarowania zwierzętami była hodowla, uzupełniana łowiectwem różnych gatunków gazeli. W hodowli dominowały bydło, owca i koza. W epoce żelaza więcej było bydła, co może wiązać się z rolniczym charakterem zajęć ludności. Od okresu perskiego pierwszoplanową rolę zaczęły odgrywać owce i kozy, co wskazuje na pasterski model hodowli. Początkowo większe znaczenie miała hodowla kóz trzymanyh dla uzyskania mięsa do konsumpcji, następnie od okresu hellenistycznego więcej było owiec stanowiących źródło mleka i wełny. Poza zwierzętami przeżuującymi w niewielkim stopniu hodowano także świnię. Dla okresu perskiego poświadczono także obecność szczątków zwierząt z rodziny koniowatych, w tym konia i osła, które użytkowano przyzyciowo jako zwierzęta juczne i transportowe.

Monika Różańska-Kardaś, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski
Wczesnomuzułmański karawanseraj w oazie Serakhs (Turkmenistan)

Serakhs w okresie wczesnomuzułmańskim było niewielkim miastem. Mimo to, nazywano je „spichlerzem Chorasanu”, miejscem, gdzie krzyżują się drogi handlowe prowadzące do wszystkich miast tego regionu. Serakhs, pełniący funkcję organizatora handlu, produkcji i wymiany na tak dużą skalę, musiał posiadać zaplecze w postaci grupy podmiejskich osad. Jedną z nich jest właśnie Gurukly Shaheri, oddalone od Serakhsu o ok. 12 km. Ze względu na duży zasięg stanowiska oraz niewystarczająco dobry stan zachowania poszczególnych jego obszarów, badania geofizyczne i archeologiczne objęły najlepiej rokujący dla wyników obiekt – duże prostokątne założenie o wymiarach ok. 110x90 m. W trakcie trzech sezonów wykopaliskowych możliwe było odtworzenie planu tej budowli. Okazało się, że formą nawiązuje do słynnych średniowiecznych karawanserajów. Budowle pełniące funkcję przystani na szlakach handlowych były najczęściej w planie kwadratowe lub prostokątne z jednym dziedzińcem całkowicie otwartym bądź też przykrytym, w zależności od panujących warunków klimatycznych. Karawanseraj w Gurukly Shaheri wyróżnia jednak drugiego dziedzińca. W architekturze wczesnomuzułmańskiej jest to nietypowa cecha. Do tej pory znane są tylko dwie takie budowle: Ribat – Sharif (Iran) i Akcha-kala (Turkmenistan) – karawanseraje położone na tej samej drodze, co Gurukly Shaheri. Wszystkie są podobne w planie, różnią się jednak datą powstania. Dopełnieniem odsłoniętej architektury karawanseraju są pozyskane także w trakcie prac wykopaliskowych zabytki ruchome. Razem tworzą bardzo ciekawą i szeroką kolekcję sztuki okresu wczesnomuzułmańskiego z terenów Azji Środkowej.

Łukasz Rutkowski, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski
Cmentarzysko w Qumayrah–Ayn 1 (Oman) – wyniki pierwszego sezonu badań wykopaliskowych

Po krótkim rekonesansie archeologicznym, który miał miejsce w roku 2015 w rejonie Qumayrah (północno-zachodni Oman), w roku 2016 misja z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW przystąpiła do badań wykopaliskowych. Jednym z celów badań jest rozpoznanie cmentarzyska grobów z okresu Umm an-Nar (2700–2000 p.n.e.), zlokalizowanego nieopodal wioski Al-Ayn. Cmentarzysko to obejmuje pozostałości dziesięciu kamiennych grobowców wzniesionych na planie koła. Charakteryzują się one murem zewnętrznym, którego licowanie wykonane jest z dobrze obrobionych i spasowanych bloków kamiennych. W sezonie 2016 rozpoczęta została eksploracja pierwszego z nich.

Jakub Skłucki, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

Wyniki analizy zabytków krzemiennych uzyskanych podczas polsko-izraelskiego projektu TRONE ze stanowiska Tel Erani w Izraelu. Obszar N3.

W 2012 roku ruszył polsko-izraelski projekt Trade Routes of the Near East (TRONE), którego celem jest określenie charakteru relacji łączących rodzące się zjednoczone królestwo egipskie z terenami Południowego Lewantu, rozpoznanie szlaków handlowych pomiędzy Egiptem a Lewantem oraz drogę redystrybucji w głąb Kanaanu pozyskanych z Egiptu przedmiotów. Pomoc w realizacji tych zadań ma analiza nowych informacji zgromadzonych dzięki przeprowadzeniu badań wykopaliskowych na stanowisku Tel Erani w Izraelu. W trakcie dotychczasowych trzech sezonów badań przebadano trzy obszary stanowiska, które oznaczono jako D3L, D3H oraz N3, kontynuując nomenklaturę przyjętą od pierwszych badań przeprowadzonych na tym stanowisku w drugiej połowie lat 50-tych XX wieku przez Shemuę Yeivina. Badania na obszarach D3L i D3H, znajdujących się w południowej części stanowiska, ujawniły wewnętrzną zabudowę miejską, datowaną na wczesną epokę brązu. Obszar N3 znajduje się w północno-zachodniej części stanowiska. Badania w tym miejscu odsłoniły mur miejski oraz przyległą do niego zabudowę, również z wczesnej epoki brązu.

W mojej prezentacji mam zamiar przedstawić niepublikowane jak dotąd wyniki analizy zabytków krzemiennych uzyskanych podczas badań obszaru N3 w ramach projektu TRONE.

Kamil Sobczak, Instytut Archeologii, Uniwersytet Łódzki

Spacer po biblijnej Betsaidzie – cyfrowa rekonstrukcja stanowiska et-Tell w Izraelu

Stanowisko et-Tell zlokalizowane jest na terenie Wzgórz Golan, 2 km na północ od Jeziora Galilejskiego. Badania prowadzone są przez międzynarodowe konsorcjum, w którego skład wchodzi polska misja naukowa reprezentowana przez Uniwersytet Łódzki. Odsłonięte podczas prac wykopaliskowych pozostałości uznaje się za lokalizację dwóch biblijnych miast: starotestamentowego Ser oraz nowotestamentowej Betsaidy, a także pochodzącego z czasów panowania rzymskiego w Palestynie – Julias. Podczas wystąpienia zostanie przedstawiona cyfrowa rekonstrukcja stanowiska z głównymi założeniami architektonicznymi. Pierwsza część prezentacji dotyczyć będzie miasta datowanego na X w. p.n.e., w tym pozostałości bramy miejskiej z miejscami kultu oraz pałacu typu *bit-hilani*. W części drugiej przybliżone zostaną datowane na okres hellenistyczny i rzymski domy prywatne oraz obszar świątynny. Dodatkowo poruszone zostaną kwestie metodologiczne współczesnych rekonstrukcji archeologicznych.

Anna Smogorzewska, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Tell Arbid (Syria). Przechowywanie i przetwarzanie zboża w domach z III tysiąclecia p.n.e.

Pomieszczenia i instalacje związane z przechowywaniem i przetwarzaniem zboża musiały odgrywać ważną rolę w życiu mieszkańców Tell Arbid w III tysiącleciu p.n.e. Odsłonięto wiele pomieszczeń i instalacji, które mogły być wykorzystywane w kontekście zboża. Należą do nich spichlerze, silosy, gliniane pojemniki, ceglane platformy, paleniska i piece, czy kamienne narzędzia do rozcierania ziaren zbóż. Funkcja tych instalacji w kontekście społeczno-gospodarczym została określona z wykorzystaniem obserwacji etnoarcheologicznych i badań archeobotanicznych na przykładzie dzielnicy mieszkalnej w Sektorze D w Tell Arbid.

Anna Tomkowska, Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki,
Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie.

Badania terenowe stanu zachowania wybranych przykładów wczesnobizantyńskich mozaik posadzkowych w Libanie

W sierpniu 2016 roku dzięki środkom przyznawanym przez Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych dla młodych naukowców, przeprowadzone zostały badania terenowe dotyczące oceny stanu zachowania wczesnobizantyńskich mozaik posadzkowych w Libanie. Celem badań terenowych było określenie czynników mających wpływ na stan zachowania oryginalnej materii w miejscu obecnej ekspozycji. Prace terenowe prowadzone były przez tydzień w różnych lokalizacjach. Przede wszystkim ocenie poddane zostały warunki w jakich obiekty są prezentowane, ze wskazaniem czynników niszczących charakterystycznych dla danej lokalizacji. Zweryfikowane zostały również efekty wcześniejszych interwencji naprawczych oraz decyzji podjętych na etapie prac konserwatorskich. Badania przeprowadzono na kilkunastu obiektach, które charakteryzowała różnorodność warunków ekspozycji, jak również oddziaływania czynników niszczących związanych lokalizacją.

Wynikiem projektu jest usystematyzowany sposób określający podział typów ekspozycji, czynników mających wpływ na stan zachowania posadzkowych mozaik w poszczególnych lokalizacjach oraz próba wskazania najskuteczniejszych metod ich zabezpieczania w zależności od miejsca ekspozycji.

Marek Truszkowski, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski
Otto Bagi, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

The aerial survey of Metsamor: phase one

During the first phase of the complete aerial survey of the ancient city of Metsamor (Armenia) the settlement's necropolis and its wider surrounding area was examined, along with a field situated north from the citadel. The international team detected several promising anomalies that provide ideal targets for further research in the upcoming seasons. This presentation highlights the findings of the survey along with their possible interpretation.

Zuzanna Wygnańska, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski
„Baal” ze Chhîm – nowe fakty na temat figurki z brązu

Brązowa statuetka pochodząca z badań CAŚ UW w Chhîm w Libanie przedstawia siedzącą postać męską w charakterystycznym wysokim nakryciu głowy. Postać ta została wstępnie zinterpretowana jako przedstawienie boga Ba'ala i wydatowana na późny okres brązu lub epokę żelaza. Interpretację statuetki utrudnia jednak fakt, że znaleziono ją w kontekście wtórnym, w sondażu na terenie świątyni rzymskiej, w warstwie hellenistycznej datowanej na III–II wiek p.n.e. Ponowne studium figurki wykazało, że nosi ona ślady technologiczne wskazujące na to, że obłożona była złotą blachą a nie świadczące o zastosowaniu metody wytopu na wosk tracony, jak uprzednio sądzono. Nakrycie głowy, szata i poza nawiązują do grupy figurek ukazujących zasiadające na tronie lewantyńskie bóstwo męskie lub zmarłego, ubóstwionego władcę. Zarówno typologicznie jak i pod względem technologii wykonania statuetka z Chhîm wpisuje się w typ przedstawień, których tradycja sięga początku II tysiąclecia p.n.e.

Iwona Zych, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Piotr Bieliński, Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Agnieszka Pieńkowska, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Andrzej Reiche, Muzeum Narodowe w Warszawie

„Złoto” Saruq al-Hadid. Pierwszy sezon wykopalisk w Dubaju

Polscy archeolodzy dołączyli do międzynarodowej ekipy badającej stanowisko Saruq al-Hadid w Dubaju w Zjednoczonych Emiratach Arabskich. Zadaniem ekipy z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW była eksploracja północnych obrzeży stanowiska odkrytego już w 2002 roku i interpretowanego, jako miejsce rytualnych ceremoniałów plemion nomadycznych odwiedzających ośrodki kultu bóstw zapewne chtonicznych, symbolizowanych m.in. przez liczne figurki węży z blaszki miedzianej lub z wypalanej gliny na naczyniach ceramicznych. Z tego, datowanego na ok. 1300–650 p.n.e., wczesnego okresu żelaza, pochodzą też bogate zestawy złotej biżuterii, ozdób z muszli oraz sztyletów, toporków (w tym także ich modeli) i grotów strzał odlanych z miedzi oraz długich mieczy z żelaza, tworzących depozyty, zapewne o charakterze rytualnym. Stanowisko było też ważnym ośrodkiem wytopu miedzi z rudy z wykorzystaniem także złomu metalowego. Badania polskiej ekipy dostarczyły nowych danych na temat technologii wytopu miedzi w późnej fazie funkcjonowania stanowiska oraz pozwoliły zinterpretować sposób użytkowania północnych obrzeży głównego tellu.

Magdalena Żurek, Instytut Archeologii,

Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Chrześcijańska osada Qusur, Fajlaka (Kuwejt): między historią a archeologią

